

„Súkromné firmy nemôžu podnikat v strate. Preto na ceny regulované štátom reagujú napríklad zhoršením kvality výrobkov.“

- Martin Vlachynský

www.iness.sk/podpora

/iness.slovakia

/INESSinstitute

/institutelINESS

/iness.slovakia

Mesačník
MARKET FINESSe vydáva:

INESS - Institute of Economic
and Social Studies
Na Vršku 12
811 01 Bratislava

tel.: +421-2-5441 0945
e-mail: iness@iness.sk

Editor: Ina Sečíková

Editoriál

Richard Ďurana

Počas písania týchto riadkov panuje v priestoroch INESS rušná atmosféra. Tak ako každý rok v deň pred **finále Ekonomickej olympiády**. Každý, kto niekedy organizoval program, do ktorého sa zapojí viac ako desaťtisíc ľudí a odohráva sa okrem online priestoru aj prostredníctvom tucta zorganizovaných podujatí vo všetkých krajských mestách na Slovensku vie, čo predstavuje vyvrcholenie ročného cyklu príprav a samotného programu. Obdiv a uznanie patrí mojej kolegyni a riaditeľke Ekonomickej olympiády Monike Budzák, ako aj ostatným kolegom a kolegyniam z INESS. Držte palce nielen im, ale aj päťdesiatke najlepších slovenských mladých ekonómov a ekonomiek, ktorí si zajtra v Bratislave pomerajú vedomosti v celoslovenskom finále.

Rušný bol u nás aj uplynulý týždeň. Prvýkrát v 18-ročnej histórii INESS sme organizovali dve medzinárodné konferencie v jeden deň.

Témou prvej bolo **rozpočtovanie v zdravotníctve**. Čitatelia týchto riadkov vedia, že INESS je aktívnym prispievateľom do verejnej diskusie o problémoch slovenského zdravotníctva. Ročne publikujeme viacero štúdií, v ktorých nielen identifikujeme jeho problémové prvky, ale navrhujeme aj ich riešenia. Viackrát sme poukazovali na chronickú nepredvídateľnosť v sektore, ktorá súkromným iniciatívam zväzuje ruky pri plánovaní a investovaní, časté zmeny rozpočtu počas roka, či absenciu aspoň strednodobého konzistentného plánovania z pera ministra. Aj preto sme na Slovensko pozvali **Patricka Jeurissena z Holandska, uznávaného experta na fiškálne udržateľné zdravotné systémy**. Spolu s ďalšími rečníkmi vystúpil na uzavretom podujatí pre viac ako 40 hostí pozvaných spomedzi politikov, Ministerstva zdravotníctva, zdravotníckych úradov, podnikateľských subjektov pôsobiacich v sektore,

profesijných združení a zdravotníckych expertov. Viac sa dočítate [na strane 15](#).

Téma druhej konferencie bola akútna nielen pre Slovensko, ale aj celú Európu. Pred zimou nikto netušil, ako sa európske krajiny vysporiadajú s **najväčšou energetickou krízou v modernej histórii**. Európa relatívne teplú zimu prežila (Slovensko aj vďaka vypínaniu priemyselnej výroby) a ceny energií pozvoľna klesajú, stále sú však násobne vyššie oproti cenám pred rokom 2021. **Čo nás ale čaká v najbližších rokoch?** Túto otázku sme mali aj v názve energetickej konferencie, ktorú sme usporiadali v rámci každoročného cyklu Free Market Road Show. Na konferencii, kde sme sa na energetickú krízu pozerali z pohľadu dodávateľov, odberateľov, ale aj Ministerstva hospodárstva či Európskej komisie, vystúpilo 11 skvelých rečníkov zo Slovenska, ale aj Austrálie a USA. Sála zaplnená do posledného miesta podčiarkla aktuálnosť a význam témy pre súčasné dianie.

Servisné poukážky: Nástroj, ktorý nefunguje. Taký je názov našej novej publikácie, ktorá poukazuje na zlyhanie servisných poukážok. Tie mali pomôcť sociálnym podnikom zresuscitovaným zákonom z roku 2018 udržať sa pri živote. Ako to dopadlo a kde si môžete publikáciu zadarmo stiahnuť sa dočítate [na strane 13](#).

V tomto čísle Market FinessE nájdete ako vždy veľa textov na rôzne témy. Vypichnem rozhovor s kolegom Jurajom Karpišom na tému **zlato**. Redaktorov .týždňa jeho odpovede prekvapili. Prekvapia aj vás? Text, v ktorom vysvetľuje, prečo zlato nie je nástroj sporenia ani investovania, nájdete [na strane 4](#).

Okrem obligátneho inšpiratívneho čítania vám prajem aj dobrodružné počúvanie našich nových podcastov,

Richard Ďurana

Obsah

Farmári raz pravdepodobne budú čeliť lacnejšej konkurencii z Ukrajiny. Mali by s tým počítať	3
Zlato nie je investícia, je to iný druh peňazí	4
Rodina získa za prvých 5 rokov 91-tisíc eur	5
Hodnotu za peniaze teraz potrebujeme	7
Mzdy učiteľov nie sú akútne ani najväčší problém slovenského školstva	7
Keď nejde zmeniť kurz lode, rozdajte záchranné člny	8
Škola ako korporácia alebo rodinný podnik?	9
Škola pre rodiny – ako rozšíriť projekt Omama	10
Kauza Zolgensma	11
Nové publikácie	13
Servisné poukážky: Nástroj, ktorý nefunguje	13
Podujatia	14
Free Market Road Show 2023: Energetická kríza - čo nás čaká v najbližších rokoch?	14
Expertné podujatie: Rozpočtovanie v zdravotníctve	15
INESS na konferencii Zväzu pestovateľov kukurice	16
INESS na kongrese Samoška 2023 v Košiciach	16
Vlogy a podcasty	16
Cena štátu	18
INESS publikácie	19
INESS knihy	19

Farmári raz pravdepodobne budú čeliť lacnejšej konkurencii z Ukrajiny. Mali by s tým počítať

Monika Budzák

Slovensko nasledovalo príklad dvoch susedných krajín a 18. apríla zakázalo dovoz obilia a ďalších potravín z Ukrajiny. Vláda prezentovala tento krok ako snahu ochrániť slovenských spotrebiteľov, farmárov a producentov. O negatívach tohto riešenia, o možných dôsledkoch, a tiež o širších súvislostiach problému sa redaktor týždenníka TREND Juraj Skačan zhováral s analytičkou INESS Monikou Budzák. Prinášame vám **rozhovor** v plnom znení.

Slovenská vláda zakázala s účinnosťou od 18. apríla dovoz obilia a iných komodít z Ukrajiny. Chce tak podľa vlastných slov ochrániť trh. Je to podľa vás vhodné riešenie?

Je to najjednoduchšie riešenie pre vládu, avšak najmenej výhodné pre spotrebiteľov. V čase rastúcich cien potravín môže prílev lacnejšieho obilia čiastočne stlmiť rast cien. Veterinárna správa navyše kontroluje kvalitu obilia, preto je možné cielene obmedziť tie dodávky, ktoré sú problémové.

Je zákaz v niečom prínosný?

Výhody uvidia hlavne domáci pestovatelia, pre ktorých ukrajinské obilie a komodity predstavovali konkurenciu. Objemy, ktoré sa dostali na Slovensko, nie sú zanedbateľné a nemáme dobrý prehľad o tom, akým spôsobom, a za aké ceny sa toto obilie predáva. Farmári sa môžu oprávnene sťažovať na to, že situáciu a s ním súvisiace podnikateľské riziko nemohli predvídať.

Európska únia sa však netají ambíciou prijať v budúcnosti Ukrajinu do spoločného trhu, čo bude znamenať, že európski farmári sa budú musieť skôr či neskôr prispôbiť lacnejšej konkurencii. Hoci sa veľa hovorí o tom, že ukrajinskí farmári na domácom trhu nemusia spĺňať také prísne požiadavky ako európski, už pomenej sa diskutuje o tom, že nie sú ani tak štedro dotovaní. V roku 2019 smerovalo do ukrajinského poľnohospodárstva okolo 150 miliónov eur, čo je asi šesťkrát menej ako do slovenského. Navyše sa predpokladá, že úroda pšenice na Ukrajine bude tento rok výrazne nižšia.

V čom spočíva najväčšie negatívum zákazu?

Clá na dovoz ukrajinských komodít sa zrušili minulý rok s cieľom pomôcť vojnu zmietanej krajine. Slovensko ako súčasť spoločného európskeho trhu má spoločnú colnú politiku s celou EÚ. Okrem toho, že jednostranné zákazy jednotlivých štátov sú v rozpore s pravidlami EÚ, sú aj veľmi nešťastným riešením a nebezpečným precedensom.

K čomu to môže viesť?

Výhoda spoločného trhu nie je len v tom, že vieme získať tovary zo zahraničia lacnejšie, ale že aj naši podnikatelia vedia byť konkurencieschopní a predávať svoje výrobky v iných krajinách bez výraznejších prekážok. Vďaka tomu majú spotrebiteľia k dispozícii kvalitnejšie a lacnejšie statky a služby. Ak sa jedna alebo viacero krajín rozhodne jednostranne porušiť tieto pravidlá, je to, ako keby si Bratislava povedala, že nebude dovážať nič zo zvyšku Slovenska. Výsledkom je stav, ktorý ochudobňuje všetkých – podnikateľov aj spotrebiteľov.

Dalo by sa nájsť aj lepšie riešenie situácie ako spomínaný zákaz?

Štátna potravinová a veterinárna správa (ŠPVŠ) vykonáva pravidelné kontroly potravín. Začiatkom apríla vyhlásila, že cielene kontrolovala komodity z Ukrajiny a nepredstavujú zdravotné riziko. V prvej polovici apríla sa našla prvá nevyhovujúca vzorka. Ak má štát pri produktoch z Ukrajiny vážne pochybnosti, prínosnejšia ako plošný zákaz je cieľená kontrola.

Dovoz ukrajinských komodít zakázali aj Poľsko a Maďarsko. EÚ ich kritizuje, krajiny argumentujú, že chránia vlastný trh. Pomôže podobný zákaz slovenským poľnohospodárom?

Ak sa obmedzenie konkurencie vníma ako pomoc poľnohospodárom, tak áno. Avšak jedného dňa budú musieť európski poľnohospodári pravdepodobne čeliť tejto konkurencii. Ukrajina má lacnejšiu pracovnú silu a obrovskú rozlohu veľmi kvalitných pôd, čo jej umožňuje ponúkať svoju úrodu výrazne lacnejšie. Farmári by sa mali preto dlhodobo na túto situáciu pripravovať. Jednou z možností, ako môžu lacnému dovozu konkurovať, je zamerať sa na produkciu s vyššou pridanou hodnotou.

Poľsko zakázalo okrem dovozu najskôr aj tranzit obilia do tretích krajín. To sa však onedlho po dohode s Ukrajinou zmenilo a krajina tranzit napokon umožnila. Ako ste prvú informáciu o zákaze tranzitu vnímali v súvislosti s koridormi solidarity, ktoré mali pomáhať ukrajinskému exportu?

Preprava obilia cez územie EÚ je menej efektívna, ako je tranzit z čiernomorských prístavov. Námorná preprava je lacnejšia a má väčší potenciál pomôcť, avšak nepredvídateľnosť dohôd s Ruskom situáciu komplikuje. Zákaz tranzitu, ktorý Poľsko pôvodne prijalo, vnímam ako popretie spoločného vyhlásenia z novembra 2022, v ktorom sa zúčastnené krajiny zaviazali, že uľahčia fungovanie týchto obchodných trás. Podobné jednostranné vyhlásenia neprospievajú dôvere medzi obchodnými partnermi.

Čo by sa mohlo stať, ak by Slovensko napokon dovoz z Ukrajiny nezakázalo? Hrozilo by podľa vás, že pšenica, ktorá by nemohla ísť do Poľska či Maďarska, by sa predávala oveľa viac na Slovensku?

Prirodzene by smerovala viac do krajín, kde tento zákaz neplatí. Slovensko v roku 2021 podľa Zelenej správy vyprodukovalo vyše 4 milióny ton obilia. Zhruba polovica z tohto objemu šla na export. Z Ukrajiny prišlo na trhy piatich východných členov EÚ v januári 2023 podľa Eurostatu okolo 700-tisíc ton obilia, len 10 až 15 percent z toho však smerovalo na Slovensko. Slovensko nemá kapacity na to, aby spracovalo také objemy, čiže veľká časť presmerovanej produkcie by pravdepodobne tranzitovala ďalej.

Aké problémy spôsobila alebo by mohla spôsobiť situácia s veľkým množstvom ukrajinského obilia slovenským farmárom?

Celý problém má dve roviny – obavu o kvalitu a zdravie dodávaného obilia a na druhej strane obavy o prežitie slovenských farmárov v dôsledku cenového šoku, ktoré spôsobil prílev obilia. Najviac proti ukrajinskému obiliu vystupovali slovenskí producenti, ktorí mali na skladoch veľké množstvo úrody a prílev obilia ich situáciu zhoršil. Faktom je, že objem obilia, ktorý prúdil cez Slovensko v roku 2022, predstavoval v hodnote oproti predošlému roku nárast o 100 miliónov eur. Nevieime presne, koľko z tohto obilia tu ostalo a koľko sa vyviezlo.

Ukrajinskí dodávatelia čelia veľkej neistote a je preto prirodzené, že chcú komoditu predať čo najrýchlejšie. Slovenskí farmári zase čelia novej situácii, ktorá sa dala predvídať len veľmi ťažko. Najmä v kontexte minuloročných cien a obáv o celosvetový nedostatok obilia na trhoch, ktorý viedol aj slovenskú vládu k tomu, aby prísnejšie monitorovala vývoz obilia zo Slovenska.

Myslíte si, že za zákazom dovozu obilia je aj politický lobing zo strany farmárov a ich organizácií?

Faktom je, že od začiatku tohto roka pribúdali vyhlásenia, ktoré volali po kompenzáciách pre európskych farmárov alebo zákazoch dovozu z Ukrajiny. Tlak sa postupne stupňoval a napriek tomu, že vieme len o jednej problematickej vzorke, ďalšie dodávky boli zakázané. Avšak nevieme presne, koľko ukrajinskej pšenice alebo kukurice je už na Slovensku.

Klesli by podľa vás ceny výrobkov z obilia, ak by k zakazu nedošlo a slovenskí potravinári by si kupovali lacnejšiu ukrajinskú surovinu?

Predpoklad, že ak dôjde k lacnejším vstupom, výrobcovia môžu znížiť cenu, je síce správny, ale neznamená to automaticky, že by sa to prejavilo v poklese. Ceny potravín neovplyvňujú len ceny surovín, ale aj mzdové náklady, energie, menová politika atď. Možno by ceny isté obdobie nerástli takým tempom ako s drahšími surovinami.

Prítomnosť lacnejšieho ukrajinského obilia na našom trhu hrala pravdepodobne do karát potravinárom, ktorí mohli kupovať lacnejšie, no oveľa menej poľnohospodárom, ktorí nevedeli svoju úrodu predať.

Aj potravinári musia zvažovať, aké riziká sú spojené s lacnejším obilím. Kontrola veterinárnej správy potvrdila u jednej vzorky prekročenú hodnotu pesticídov a to je riziko aj pre spracovateľov, ktorým by mohli zastaviť predaj výrobkov. Nehovoriac o reputačnej hrozbe. V čase rastúcich cien vstupov je ale pre potravinárov samozrejme výhodné, ak dokážu získať suroviny lacnejšie.

TREND, 25.4. 2023

Zlato nie je investícia, je to iný druh peňazí

Juraj Karpiš

Aký je názor Juraja Karpiša na úlohu zlata pri finančnej príprave na dôchodok? Prečítajte si **rozhovor** s Jurajom Medvecom pre.týždeň.

Čo je za vašim pozitívnym postojom k zlatu? To na rozdiel od akcií - teda podielu na finančnej výkonnosti firiem - netvorí zisk, nevypláca dividendu.

Nemám preferované aktívum, hľadím na ne ako na nástroje. Je divné milovať kladivo a nenávidieť šróbovák. Ľudia zlato buď milujú alebo neznášajú. Nejaké zlato treba mať v portfóliu, ale nemôžete ho mať príliš veľa práve preto, lebo je to aktívum, ktoré nemá výnos. Zlato nedržím v šuflíku investícií ale v šuflíku hotovosť a peniaze. Za držanie zlata platím neustály ušlý výnos v podobe ušlého zisku alebo dividendy či nájmu, ale som ochotný ho platiť, keď vidím, že je v systéme príliš veľa rizika. Objem zlata v majetku sa má počítať v jednotkách percent. Okrem toho, že je zlato peniaze má aj nekorelovaný výnos s akciami (keď akcie klesajú, zlato by klesať spolu s nimi nemalo; poz. redakcie). Treba mať k tomu zdravý a racionálny vzťah, ale nula ani sto percent nie sú správne odpovede.

Držaním zlata sa ale pripravujete o nárast hodnoty akcií.

Keď ste na sto percent v rizikovom aktíve, tak nevysedíte pokles trhov, lebo nie ste likvidný. Keby mala skrachovaná Silicon Valley Bank dosť zlata, tak to dokáže prečkať, aj keď so stratou. Zlato mi umožňuje držať rizikové investície. Zlato nie je investícia, zlato je iný druh peňazí, peniaze pre neveriacich.

Na druhej strane vidím ako šmejdi bežným ľuďom predávajú drahý kastról zlata, ukecajú ich, ľudia nepoznajú akcie, nevedia, čo to je, a napchajú do toho veľa peňazí. Je to zbytočné, to vám nevyrastie. Ja hovorím, kto je v zlato, ten si nespóru na dôchodok. Zlato sú peniaze, od peňazí nečakajte výnos. Väčšine Slovákov musím vysvetľovať, čo sú akcie. Akcie si nemôžu chytiť, nie je to ako byť a tiež to nie je podvod ako Horizont a podobne. Zlato je čisto na likviditu, je to poisťka, aby ste prestáli prepád na akciových trhoch.

Ako by ste Slovákom teda odporučili investovať?

Slováci majú malo akcií, hovorím, že slovenský akciový trh sú nehnuteľnosti. Nehnuteľnosti sú ale koncentrované riziko, v jednom konkrétnom štáte a jednom konkrétnom sektore a človek do toho nastupuje v jednom konkrétnom cenovom bode. Nehnuteľnosti nie sú optimálny nástroj sporenia na dôchodok. Aby si zamestnanec z priemernej mzdy našetril na dôchodok, potrebuje relatívne vysoký výnos z rizikovej investície, ktorou sú akcie. Tie umožňujú Slovákom podieľať sa na ziskoch najrýchlejšie rastúcich firiem a umožňujú aj geografickú diverzifikáciu. Keď to tu v Európe Putin pokazí, Slovak má peniaze aj inde ako v slovenských nehnuteľnostiach. Každý by mal mať akcie, otázka je len koľko. Keď sa snažím vysvetliť prečo kúpiť akcie a nehovorím o konkrétnych akciách ako je Tesla a podobne, ale o pasívnom nízko nákladovom držaní celého trhu, tak jediný spôsob ako sa podieľať na ziskoch podnikateľov, na raste ziskov a na raste produktivity, je vlastniť časť podnikov. Akcie umožňujú aj zamestnancovi byť sčasti kapitalistom a zamestnávateľom a podieľať sa na ziskoch firiem.

Otvorene hovoríme o hrozbe recesie a prepádov akciových indexov. Čo treba robiť pri v tomto prípade?

Pre všetkých ľudí, ktorí nemajú akcie alebo ich majú malo, keď trh padne, treba to brať ako príležitosť. Akcie boli drahé a teraz budú lacnejšie, takže je dobré využiť prípadné zľavy, ktoré prídu ak naozaj príde recesia. Prepád nie je negatívna správa, ale naopak, môžete nastúpiť do akcií v dôchodkovom sporení za ceny v zľave. Do akcií by ste nemali dávať peniaze, ktoré potrebujete za rok, za dva za päť alebo aj za desať. Do akcií sa dávajú dlhodobé úspory. Peniaze do akcií by ste nemali časovať a hľadať dno a vrchol. Treba posilať časť výplaty každý mesiac, treba pravidelne a dlhú dobu nakupovať akcie. Čím viac natiahnete časový horizont, tým viac zarobíte, výnosy dosahujú dlhodobu 6-8 percent ročne. Ideálne je držať poplatky nízko prostredníctvom nízko nákladových fondov.

.týždeň, 13.4. 2023

Rodina získa za prvých 5 rokov 91-tisíc eur

Radovan Ďurana

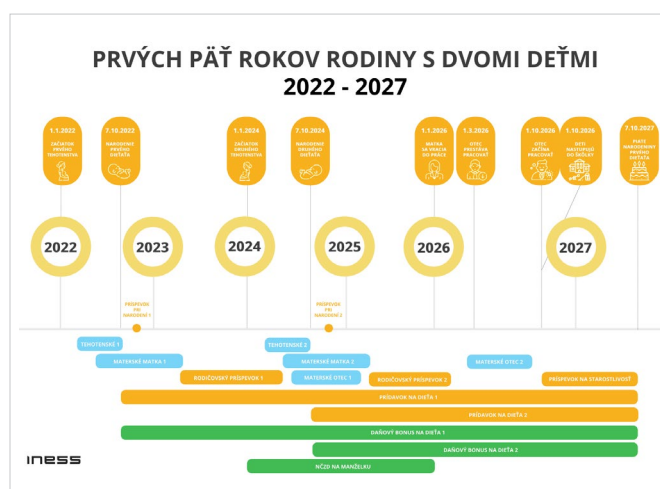

Medzi poslaneckými návrhmi pribudol nový návrh poslanca Igora Matoviča, v ktorom navrhuje zníženie daňového zaťaženia matiek, mladých ľudí a trvalé zavedenie zvýšeného daňového bonusu.

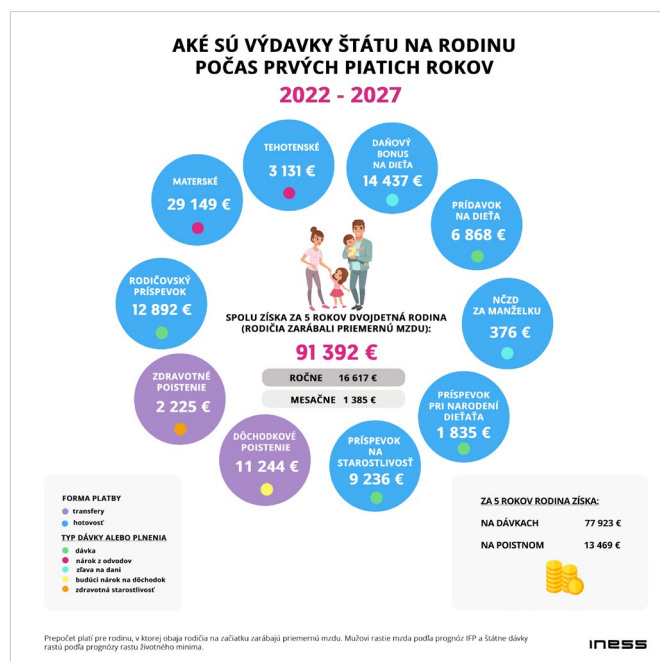
Tieto opatrenia spadajú do výdavkov rodinnej politiky, ktoré v poslednom období dramaticky narástli. Ich ďalšie zvyšovanie preto považujeme vzhľadom na obrovský deficit verejných financií Slovenska za nezodpovedné. Poslanecký návrh má tieto výdavky ešte zvýšiť, a to bez analýzy dopadov a prínosov.

Aby verejnosť mala predstavu, aká štedrá je rodinná politika už dnes, aktualizovali sme model mladej rodiny, v ktorom sme vyčíslili, koľko získa rodina z verejných prostriedkov pri súčasnom nastavení.

Pre model vyčíslenia sme zvolili rodinu, v ktorej rodičia zarábajú priemernú mzdu a narodila sa im dve deti. Spočítali sme všetky dávky a transfery, ktoré táto rodina získa do piatich narodenín prvého dieťaťa. Presný harmonogram tohto modelu je uvedený v obrázku nižšie (v plnej veľkosti zobrazíte kliknutím sem, alebo priamo na obrázok).

Modelová rodina získa z verejných zdrojov 91 392 € v rokoch 2022-2027. Mesačne to predstavuje 1 395 €, čo je viac ako súčasná čistá priemerná mzda pracujúceho človeka - obrázok nižšie (na zobrazenie v plnej veľkosti kliknite sem alebo na obrázok). Rodina tak získa viac, ako keby žena nemala deti a naďalej pracovala.

Slovenská republika tak má jeden z najštedrejších dávkových systémov v rodinnej oblasti na svete, v pomere k priemernej mzde. Štedrosť ale nie je zadarmo. **Len tento rok vzrástli uvedené výdavky o tretinu, čo predstavuje nárast takmer 1 mld. eur na 2,7 mld. eur, čo je viac ako výdavky na základné a stredné školy dohromady.**

Rozdiely v platoch matiek a otcov majú svoje priame a nepriame dôvody, ktoré sa nedajú odstrániť ani trvalo znížiť daňovou politikou štátu. Potrebné sú iné nástroje, pričom práve štedrosť rodinnej politiky a dĺžka zostávania matiek v domácnosti prispievajú k rastu tohto rozdielu.

Zásadný problém rodinnej politiky spočíva v tom, že politici nemusia definovať jej ciele (napr. požadovaná náhrada príjmu, plodnosť a pod.). **Aj preto sa medzi politikmi odohráva súťaž o najštedrejšieho Mikuláša, ktorý rozdáva darčeky plošne všetkým rodinám niekoľkokrát do roka.** Takýto prístup je neudržateľný. Navrhované výdavky nie sú financované úsporami v iných oblastiach. Vyčerpanú štátnu kreditnú kartu budú musieť nakoniec v podobe zvýšenia iných daní plniť aj samotní rodičia.

Necielené plošné výdavky na rodinnú politiku majú dve zásadné negatíva. Nielenže oberajú iné verejné politiky o zdroje, ako napr. pomoc v hmotnej núdzi, či školstvo ale zabráňujú aj vzniku potrebných cielených dávok rodinnej politiky, ako napríklad podpora matiek samoživiteliek.

Vzhľadom na extrémne vysoký deficit by si mal „Mikuláš“ dať minimálne na jeden rok dovolenku, počas ktorej by mala prebehnúť verejná diskusia o zmysluplnosti a cieľoch dávok súčasnej rodinnej politiky.

Predpoklady modelu

Počas tohto obdobia rodina získala nárok na širokú škálu vyplácaných dávok. V modeli predpokladáme rast miezd a inflácie podľa dostupných prognóz MF SR a valorizáciu dávok na základe príslušnej legislatívy. Slovenský sociálny systém v súčasnosti poskytuje našej modelovej rodine tieto vyplácané peňažné dávky (hodnoty v roku 2023):

- tehotenská dávka - vyplácaná od 85. dňa tehotenstva do pôrodu, cca. 230 eur mesačne,
- materské matky - vypláca sa 34 týždňov a predstavuje 75 % hrubej mzdy v predchádzajúcom roku (100 % peňažná náhrada),
- materské pre otca - vypláca sa 28 týždňov a predstavuje 75 % hrubej mzdy v predchádzajúcom roku. Otec a matka nemôžu poberať túto dávku súčasne na to isté dieťa,
- rodičovský príspevok - pre predtým zamestnanú matku (otca) sa vypláca od skončenia nároku na materské, 413 eur mesačne (ročne valorizované) do troch rokov veku dieťaťa,

- podpora na starostlivosť - 280 eur mesačne vyplácaná do tretích narodenín každého dieťaťa, ak dieťa navštevuje ústavnú starostlivosť (rodina nemôže poberať rodičovský príspevok aj podporu na starostlivosť),
- príspevok pri narodení dieťaťa - jednorazová dávka vo výške 830 eur vyplácaná za narodenie nového potenciálneho daňovníka,
- prídavok na dieťa - 60 eur mesačne vyplácaných na každé dieťa do ukončenia nepretržitého vzdelávania (max. 25 rokov) bez akýchkoľvek osobitných podmienok.

Aby bol prehľad úplný, pozreli sme sa aj na transfery, ktoré sa nemusia poskytovať v peňažnej forme, ale buď ako zníženie dane, alebo ako poistné platené štátom za nepracujúceho rodiča:

Daňový bonus na dieťa - daňový kredit na dieťa sa zvýšil na 140 eur pre deti do 18 rokov a 50 eur pre deti staršie ako 18 rokov. Daňový bonus je formou negatívnej dane z príjmu, čo znamená, že ak je splatná daň z príjmu fyzických osôb nižšia ako úver, štát vyplatí rozdiel v priamej hotovostnej platbe. Napriek tomu sa výpočet daňového kreditu stal pomerne komplikovaným, pretože sa ním uplatňuje pravidlo zásluhovosti. Daňovníci s nižším príjmom dostanú nižší daňový bonus ako osoba s priemernou mzdou, výpočet ovplyvňuje aj počet detí. Napríklad pracovník s minimálnou mzdou s dvoma deťmi dostane daňovú úľavu 163 eur, zatiaľ čo pracovník s priemernou mzdou dostane na dve deti daňovú úľavu 280 eur. Na obdobie rokov 2025 - 2027 predpokladáme priebežnú indexáciu bonusu na súčasnej úrovni,

- nezdaniteľná časť základu dane na manželku/manžela - manžel alebo manželka si mohli znížiť základ dane na partnera, ak nemali žiadny príjem alebo mali ročný príjem nižší ako 4 922 eur. Maximálne zníženie dane môže dosiahnuť 935 eur ročne,
- platené zdravotné poistenie - počas materskej alebo otcovskej dovolenky štát hradí zdravotné poistenie rodiča mesačným peňažným transferom 46 eur do zdravotných poisťovní,
- zaplatené dôchodkové poistenie - každý rodič získava za obdobie starostlivosti o dieťa nárok na dôchodok v rovnakej výške ako zamestnaná osoba s príjmom 60 % priemernej mzdy. Ak by si rodič financoval tento dôchodkový nárok sám, musel by Sociálnej poisťovni mesačne prispievať sumou 206 eur. Túto sumu odvádza ministerstvo práce a rodiny do rozpočtu Sociálnej poisťovne v mene nepracujúceho rodiča.

Prostredníctvom týchto dvoch vecných transferov dostane nepracujúci rodič v roku 2023 dodatočnú podporu vo výške 272 eur mesačne.

iness.sk, 18.4. 2023

Hodnotu za peniaze teraz potrebujeme

Martin Vlachynský

Keď pred 7 rokmi vznikol Útvár hodnoty za peniaze, v odbornej verejnosti vypuklo nadšenie. Nezdíeľal som ho až tak srdečne. Voči technokratickému prístupu k životu som opatrný. Jednotlivci sú ním väčšinou redukovaní na tvorcov HDP v lepšom prípade, platcov daní v tom horšom.

No prišiel čas, aby som sa ÚHP zastal. Žijeme dobu čoraz bezbrehšieho plytvania zdrojmi v podaní štátu. Priestorom sa valí jedno „opatrenie“ za druhým. Zaklínajú sa deťmi, rodinami, zdravím či lepšou dopravou, ich najviac viditeľnou vlastnosťou sú ale minuté miliardy.

Verejná mienka dnes nemilosrdne formuje politiku. Aj pravicoví poslanci sa boja stlačiť „nie“ na hlasovacích zariadeniach, aby neboli okamžite označení za tých, čo sú proti pomoci rodinám, či proti diaľniciam. ÚHP bol neraz jediný oficiálny hlas, ktorý sa nebál zakričať, že kráľ je nahý. Áno, sme tu ešte my analytici z tretieho sektora, ale naše kapacity nebudú také, aby sme prerátali celý projekt diaľnice, či nemocnice.

Asi sa divíte, prečo toto píšem. Veď ÚHP sa nechystá nikto zrušiť. Na znefunkčnenie však netreba zrušenie. Stačí zobrať kompetencie, okrem ceremoniálnych funkcií. Aktuálne sa to deje s projektami diaľnic. ÚHP ich vraj spomaľuje, preto by sa jeho posudzovanie malo v čase odsunúť, čím sa de facto takmer znefunkční. Prezidentka zákon síce vrátila, no zhruba 130 hlasov „za“ je na prelomenie veta viac ako dosť.

Áno, ÚHP projekty diaľnic spomaľuje. Hoci len mierne. Spomaľuje ich preto, pretože sú neraz navrhnuté ekonomicky zle. Sú to politické projekty, ktorých hlavnou úlohou je zaliečanie sa voličovi a až potom snaha o nákladovo efektívne riešenie dopravnej situácie.

Kysučanom alebo Prievádzanom musia teraz navierať žily. Rozumiem, aj ja som tam nie raz stál v zápche. Nie je to však o jednej alebo dvoch diaľniciach. Babráctvo politikov pri tvorbe projektov nás nemôže podnecovať k tomu, aby sme tým babrákom dali radšej viac peňazí. Sú to totiž naše peniaze.

Len v prípade diaľnic a rýchlostných ciest sa teraz bavíme o sume cca 10 miliárd. Ak prísne posúdenie projektov dokáže ušetriť štvrtinu, bavíme sa o ušetrených 2 000 eurách na jednu štvorčlennú rodinu. A to sú len cesty. Ďalšie desiatky miliárd sú roztrúsené po celom rozpočte.

Opäť musím pripomenúť, že Slovensko má deficit 7 miliárd a jednej z najchorejších verejných financií v Európe. My už nemáme veľa priestoru na viac benevolencie vo výdavkoch. Kultúra fiškálneho nihilizmu posledných rokov sa po voľbách na jeseň určite nezlepší, práve naopak. Bude treba dať dokopy všetkých jastrabov, aby kričali na ratu. ÚHP by medzi nimi rozhodne nemal chýbať.

HN, 24.4. 2023

Mzdy učiteľov nie sú akútny ani najväčší problém slovenského školstva

Róbert Chovanculiak

Mzdy učiteľov sú znova téma. Aby sme však správne zamierili pozornosť a následne aj financie, je potrebné ju zasadiť do kontextu.

Pred viac ako dekadou boli platy slovenských učiteľov skutočne nízke. Ich mzdy dosahovali výšku priemernej mzdy. Odvtedy sa však veľa zmenilo. V roku 2020 bola priemerná mzda učiteľa 130 % priemernej mzdy v hospodárstve. Následne tento podiel dva roky klesal a tento rok sa podľa odhadov dostane znova v blízkosti 130 %.

Je to málo alebo veľa? Je to podiel, ktorého uzákonenie je momentálne cieľom politikov v českom parlamente. A pamätníci si možno spomenú, že bývalý minister Čaplovič v roku 2012 sľuboval učiteľom priemernú mzdu vo výške 1,2-násobku priemernej mzdy v hospodárstve. Z tohto pohľadu by sme mohli aspoň začať krotiť rétoriku o nedôstojne nízkych mzdách učiteľov. Plošné mzdy učiteľov nie sú už dávno akútny ani najväčší problém slovenského školstva. To však neznamená, že odmeňovanie je dobre nastavené.

Najväčším problémom sú mzdy učiteľov v bohatších a zároveň drahších regiónoch. To je evergreen, ktorý sľubujú politici pred voľbami vyriešiť už roky. Ale keď sa dostanú ku kormidlu, tak žiadny z nich nenabral odvahu sa postaviť pred mikrofóny a povedať, že to aj spraví. A tak v Bratislavskom kraji chýba viac učiteľov ako vo všetkých siedmich ďalších krajoch spolu. Súčasný minister navrhol riešenie prostredníctvom zavedenia nového „koeficientu životných nákladov“ do financovania škôl. Šikovné riešenie, veľmi otáznave bude jeho politické pretlačenie v tak krátkom čase.

Problémy v odmeňovaní sú aj pri začínajúcich učiteľoch, znova predovšetkým v bohatších regiónoch. A rovnako aj pri učiteľoch niektorých predmetov ako informatika, matematika alebo cudzie jazyky. Tu taktiež existuje množstvo spôsobov a nástrojov ako postupovať, ale problém je ich politická nepopularita u školských odborárov. Podobné ako pri regionálnych príplatkoch.

Potom je tu problém so starnúcim učiteľským zborom a budúcim nedostatkom učiteľov. Aj tu však ide predovšetkým o problém „drahších“ regiónov. Tento nedostatok však nevzniká výhradne z dôvodu „poklesu atraktivity učiteľského povolania“, ako je často prezentované. Tu je najdôležitejším ukazovateľom podiel prihlášok a zápisov na vysoké školy pre učiteľov. A vidíme, že od roku 2010 sa tento podiel príliš nemení. V následnom rozhodnutí, či aj naozaj pôjdu učiť, výška mzdy hrá rolu, ale podľa prieskumov znova predovšetkým v Bratislavskom a Trnavskom kraji.

Nedostatok učiteľov sa však dá riešiť aj inými spôsobmi. Napríklad skrátiť regulačnú požiadavku stráviť 5 rokov štúdiom za učiteľov. Mnohé príklady krajín EÚ ukazujú, že kvalitných učiteľov je možné vzdelávať aj za menej rokov a môže stačiť aj bakalárske štúdium. Napríklad v Singapure im stačia dokonca len dva roky.

Ďalším dostatočne nevyužívaným zdrojom sú vysokoškolsky vzdelaní ľudia, ktorí neštudovali za učiteľov, ale vzbĺkla v nich túžba odovzdávať svoju odbornosť mladej generácii. Na Slovensku majú len jednu možnosť: absolvovať doplňujúce pedagogické štúdium, ktoré podľa zákona musí trvať minimálne dva roky. Pričom napríklad v spomínanom Singapure stačí polovica – jeden rok. Podobná diskusia prebieha momentálne aj v Austrálii, kde chcú skrátiť dĺžku doplňujúceho štúdia z dvoch na jeden rok.

Nedostatok učiteľov je problém v každej vyspelej krajine sveta. To nie je fráza, ale reálny stav. UNESCO už vyhlásilo globálnu krízu chýbajúcich učiteľov. A to vrátane krajín, kde majú najvyššie mzdy. Tento problém tak bude vyžadovať inovatívne riešenia. Okrem tých načrtnutých vyššie, je to napríklad skvalitnenie odborného a mentorského servisu, ktorý školy poskytujú učiteľom. Aby mohli kvalitne učiť aj mladší, menej kvalifikovaní ľudia. V nie tak ďalekej budúcnosti to bude aj integrovanie umelej inteligencie ako osobného asistenta učiteľa, ktorý mu pomôže lepšie a rýchlejšie pripraviť podklady na výučbu a skúšanie žiakov. Ale aj integrovanie umelej inteligencie priamo do samotného vyučovacieho procesu, čo umožní menej učiteľom odučiť viac žiakov. Jednoducho racionálna diskusia o problémoch učiteľského zboru sa nemôže viesť len o peniazoch.

SME, 20.4. 2023

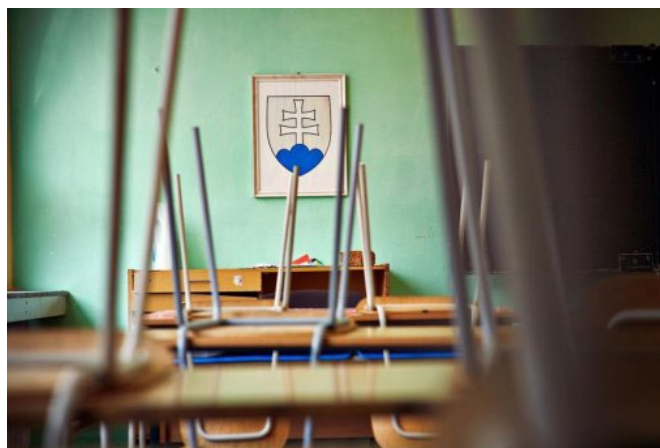
Ked' nejde zmeniť kurz lode, rozdajte záchranné člny

Róbert Chovanculiak

Školstvo je ako veľká zaoceánska loď, kde nikto nevie rýchlo zmeniť kurz, aj keď všetci vidia, že smerujú na ľadovec.

Na Slovensku sa popáľilo už dosť politikov, ktorí prebrali velenie, zahlásili nový smer, začali mykať kormidlom, ale loď nič. Poznám pár ostrieľaných námorníkov, ktorí už rezignovane vyhlásili školstvo za nereformovateľné.

Ja by som však nehádzal flintu do žita. Existuje jeden typ reformy, ktorý sa u nás ešte neskúšal, ale v zahraničí s ním majú dobré skúsenosti. Namiesto výmeny kapitána lode a točením kormidla raz na jednu, raz na druhú stranu, navrhuje tento typ reformy rozdať posádke záchranné vesty a člny. Pozor, to nie je rezignovanie na vzdelanie detí, to je rezignovanie na pomoc školstvu zhora. Na to, aby sme pomohli deťom stačí, že budeme mať dostatok viest a člnov pre všetkých.

Opustíme teraz svet metafor a pozrime sa, čo to znamená v konkrétnej praxi školstva. V prvom rade to znamená, že opustíme tlačovkové reformy, pri ktorých sa minister postaví pred kamery a začne vysvetľovať, ako sa zmení obsah vzdelávania, delenie na ročníky, alebo kde sa kúpia interaktívne tabule, či zaplatia asistenti.

Namiesto toho sa legislatívne umožní vznik nového typu **autonómnych škôl**, ktoré budú oslobodené od kotvy štátnych regulácií výmenou za zodpovednosť za výsledky žiakov. A spolu s tým sa uľahčí evakuácia ľudí z potápajúcej sa lode prostredníctvom zatvárania alebo preberania zlyhávajúcich škôl z rúk verejných zriaďovateľov.

Vo svete tento proces najčastejšie manažuje nejaká stredná úroveň verejného sektora. Teda nie samotní zriaďovatelia škôl ani centrálna vláda. Ale buď regionálna samospráva alebo nový typ školského obvodu, ktorý sa špecializuje na autorizovanie inovatívnych škôl s dobrou históriou alebo kvalitnou referenciou. A zároveň na preberanie nekvalitných zaspätých verejných škôl, kde sa žiakom nedostáva základnej úrovne vzdelania. Na Slovensku by sa mohol volať napríklad **školský obvod autonómnych škôl**.

Tento obvod by následne dohadoval zmluvy a podmienky vytvorenia novej školy, alebo prebratie starej verejnej školy novým manažmentom. Takáto zmluva nesie v zahraničí názvom charter a obsahuje explicitné výsledky, ktoré sa nová škola alebo manažment zaväzuje dosiahnuť. Okrem základnej úrovne gramotnosti žiakov overovanej nejakou formou testu zvykne obsahovať aj iné kritéria ako spokojnosť rodičov a žiakov s rôznymi aspektami školy, podiel žiakov, ktorí úspešne dokončia školu a nastúpia na strednú a neskôr vysokú školu, alebo profesionálne návštevy odborníkov na vzdelávanie atď.

Tieto výsledky sú kontrolované na ročnej úrovni a následne sa raz za 5 až 7 rokov pôvodná zmluva prehodnocuje. V prípade, že všetko ide podľa plánu, škola je každý rok umožnené fungovať a na konci obdobia sa zmluva predĺži. V prípade, že sa výsledky nedostavujú, je škola upozornená na nedostatky a ak ich v priebehu najbližších rokov neodstráni, tak je zmluva so školou ukončená.

Takáto reforma má dve výhody. Po prvé udržuje dospelých ľudí na autonómnych školách v pracovnom nasadení. Ich profesijný osud je totižto priamo závislý od výsledkov, ktoré dosiahnu s deťmi. Nemôžu zaspáť na vavrínoch ako v tradičnej škole, kde sa zo zlyhania často stane norma. Alebo sa dokonca zlyhanie začne pripisovať samotným deťom – to oni nezvládajú školu, nie škola ich vzdelávanie.

Po druhé to neustále zlepšuje mix kvalitných a nekvalitných škôl. Keďže je v systéme uľahčený zánik alebo prebratie nekvalitných škôl a na druhej strane je jednoduchší vstup nových autonómnych škôl, tak v priebehu rokov sa bude prirodzene zvyšovať podiel kvalitných škôl na úkor nekvalitných.

Takáto reforma nesľubuje skokovo a v jednom momente zlepšiť všetky školy. Nie je to zázračný recept. Je to úniková cesta pre deti, ktoré dnešné školstvo zanedbáva. A je to zelená lúka pre všetkých aktívnych a šikovných ľudí, ktorí majú víziu, ako má vyzeráť vzdelávanie v 21. storočí a chuť ju realizovať.

.týždeň, 14.4. 2023

Škola ako korporácia alebo rodinný podnik?

Róbert Chovanculiak

Chýba neviditeľná ruka trhu, ktorá by testovala rovnováhu medzi veľkými sieťami a malými rodinnými školami.

V ekonomike neviditeľná ruka trhu neustále testuje a objavuje správnu mieru koncentrácie. To znamená, aký podiel zákazníkov si získa niekoľko veľkých firiem a akú časť veľké množstvo malých. Tento proces nikdy nekončí, pretože sa neustále menia technológie, dostupné zdroje aj preferencie ľudí.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že výhodu budú mať veľké firmy. Tie dosahujú úspory z rozsahu, čo znižuje náklady

na obsluhu jedného zákazníka a zároveň umožňuje štandardizovať kvalitu služby. Nehovoriac o tom, že dokážu viac zdrojov investovať do výskumu a vývoja. Avšak s veľkosťou firmy narastajú aj niektoré problémy. Je potrebné stále viac procesov formalizovať cez prvky byrokratického riadenia. S tým sa zvyšujú režijné náklady na riadenie firmy, vkrádajú sa neefektivity a, predovšetkým, spomaľuje sa schopnosť reagovať na zmeny. Prinášať paradigmatické inovácie. Vo svete je tak bežné, že zákazník prejde od štandardizovanej služby korporácie k novej, na mieru šitej službe, ktorú ponúkajú menšie firmy.

V školstve však tento proces nefunguje. Absentuje tu neviditeľná ruka trhu, ktorá by neustále testovala rovnováhu medzi veľkými sieťami škôl a malými rodinnými školami. Prakticky po celom svete je školstvo pod hlavičkou štátu. V krajinách OECD je 82 % škôl verejných a len 5 % súkromných. Ten zvyšok je nejaký mix. Vďaka tomuto silnému vplyvu štátu nevieme dnes povedať, aká je prirodzená miera koncentrácie trhu v tomto sektore. Aj napriek tomu, že to môže znieť ako nezáživná ekonomická téma, je to dôležitá otázka, ktorej riešenie je pre vzdelávanie extrémne dôležité.

Počas 40 rokov budovania socializmu boli na Slovensku všetky školy štátne. „Vlastnila“ ich len jedna entita v podobe Ministerstva školstva. Po páde socializmu to tak ostalo až do decentralizácie v roku 2002, kedy sa školy dostali pod správu obcí, miest a VÚC. Došlo tak k náhlejšiemu skokovej zmene, kedy sa riadenie rozdrobilo z jedného centra na tisíce zriaďovateľov. Prišlo k veľkej fragmentácii. Dnes máme približne 2 600 základných a stredných škôl, 2 600 riaditeľov a 1 700 zriaďovateľov. To znamená, že drvivá väčšina škôl je sama ako kôl v plote. Sú jedinou školou svojho zriaďovateľa.

A to je vážny problém. Stovky malých, osamotených zriaďovateľov totižto často nemajú páru o manažovanie vzdelávacích inštitúcií a, čo je ešte horšie, ani záujem to riešiť. Ale nie je sa im čo čudovať. Miestna samospráva je aj v myšliach ľudí hlavne o cestách, chodníkoch, kanalizácii, odvoze odpadu, či miestnom cintoríne alebo futbalovom klube. Je tak dosť možné, že kvalita vzdelávania na Slovensku trpí aj z dôvodu nesprávnej miery koncentrácie. Príliš veľa očakávame od príliš malých subjektov.

Preto je ľuďom na Slovensku dôležité ukazovať, že sa to dá aj inak. Koncentrácia v školstve môže byť výrazne vyššia. Napríklad v USA pred tromi dekadami začali jednotlivé štáty postupne zavádzať legislatívu [charterových škôl](#). To je priestor pre aktívnych a šikovných ľudí, ktorí chcú založiť školu s veľkou autonómiou a skúšať nové veci vo vzdelávaní. Dnes, o tri dekády neskôr, vidíme, že niektorým zakladateľom a školám sa darilo až do tej miery, že postupne vytvorili veľké „vzdelávacie korporácie“.

Štyri známe siete škôl KIPP, Success Academy, IDEA Public Schools a Achievement First spolu vzdelávajú viac ako 230-tisíc žiakov na 500 školách. Len títo štyria vzdelávací giganti by dnes dokázali poskytnúť vzdelávanie všetkým deťom v troch najväčších krajinách Slovenska. Pritom každá táto veľká sieť začala ako jedna malá škola s pár žiakmi a učiteľmi. A postupne sa rozrástla na veľkú firmu.

Tým nechcem tvrdiť, že všetky deti na celom Slovensku by mali začať navštevovať takéto veľké siete škôl. A že by mali zaniknúť všetky malé „rodinné školy“. Naopak, aj v samotných USA dnes vzniká nový opačný fenomén tzv. mikroškôl. Neviditeľná ruka trhu tu neustále testuje a objavuje. Zdá sa však, že školstvo so zdravou mierou koncentrácie trhu obsahuje aj určitý počet veľkých sietí škôl.

Takíto vzdelávací giganti majú totižto dostatok priestoru na investície do výskumu a vývoja v dôležitých oblastiach. Napríklad ako efektívne nastaviť riadenie a organizáciu školy, manažment učiteľov, vyučovací proces a celkovo kultúru na škole. A to pre školy s rôznym cieľom a hlavne v rôznych podmienkach. Čo je práve veľmi dôležité pre riešenie niektorých špecifických problémov školstva na Slovensku. Otvoriť dobrú školu v krajskom meste totižto znamená niečo úplne iné, ako otvoriť dobrú školu v Jarovniciach, Lomničke alebo v Starej Ľubovni. V týchto ťažších podmienkach potrebujeme vypilovať nové prístupy k vzdelávaniu a následne ich aj rýchlo a dobre replikovať. To je niečo, v čom vynikajú práve väčšie siete škôl.

A to je niečo, čo nemá šancu dokázať sám zriaďovateľ so školou v malej dedinke v chudobnom regióne, ktorú navštevuje polovica žiakov zo znevýhodneného prostredia. Riaditeľ je tu sám a nemá priestor, čas, ani kapacitu v týchto ťažkých podmienkach premyslieť od základu celý systém vzdelávania. Toto je situácia, v ktorej silná fragmentácia predstavuje pre slovenské školstvo veľký problém. A ten nevyriešia žiadne kurikulárne reformy a preškolenie učiteľov z centra. Je potrebné vytvoriť maximálny priestor pre šikovných a aktívnych ľudí, a tak otestovať, či na Slovensku náhodou neexistuje priestor pre veľkú sieť škôl. Je potrebné vytvoriť možnosť zakladať [charterové, resp. autonómne školy](#), z ktorých potom takáto sieť môže narásť.

HN, 31.3. 2023

Škola pre rodiny - ako rozšíriť projekt Omama

Róbert Chovanculiak

Vzdelávanie nielen detí, ale aj ich rodičov pomôže prekonať dedičnú chudobu.

Ľudia v politike prirodzene tiahnu ku konkrétnym riešeniam: „spravíme toto a tamto a dobre bude.“ A podceňujú

dôležitosť systémových reforiem, ktoré riešia na prvý pohľad abstraktné témy ako „ochrana súkromného vlastníctva“ alebo „vymožiteľnosť práva“.

To isté platí aj v školstve. Verejnosť očakáva tlačovkové reformy. Teda reformy, ktoré sa môžu veľkolepo ohlasovať na tlačovkách: „prepíšeme štátne kurikulum, nakúpime tablety, zamestnáme asistentov a namiesto dvoch stupňov základnej školy zavedieme tri cykly“. Skutočné zmeny do školstva však môžu priniesť predovšetkým systémové reformy. Tie nudné abstraktné reformy.

Ľudia si nevedia predstaviť, na čo by bol dobrý prechod od financovania školstva cez mzdový a prevádzkový normatív k financovaniu vzdelávacích potrieb žiakov cez vzdelávacie poukazy. Alebo načo by nám bolo dobré zavedenie [autonómnych škôl](#) oslobodených od nánosov regulácií. Je to pochopiteľné. Ide o pomerne abstraktné reformy. Preto bude dobré prejsť od abstraktných rečí ku konkrétnym príkladom zo sveta, kde spomínané reformy existujú a priniesli svoje ovocie.

Generačné školy

Pekný príklad, ktorý by sa mohol osvedčiť aj na Slovensku, je charterová škola [Briya](#) v USA. Zameriava sa na vzdelávanie menších žijúcich v chudobe. Táto škola je jedinečná svojím dvojgeneračným modelom vzdelávania. Jej zakladatelia veria, že cesta k vzdelaniu detí zo zlého socioekonomického prostredia musí začať už v skorom veku a zároveň vedie cez vzdelávanie rodičov. Vzdelávanou jednotkou v tejto škole tak nie je jeden žiak, ale jedna rodina. Úspešnosť tohto prístupu potvrdzuje aj [výskum](#).

V škole Briya začínajú so „vzdelávaním“ detí od veku šesť týždňov až do ich piatich rokov. A deje sa tak za prítomnosti a súčinnosti ich rodičov, ktorých škola taktiež vzdeláva. Učí ich miestny jazyk (angličtinu), keďže často ide o hispánskych imigrantov. A hlavne ich učí to, ako byť dobrými rodičmi a získať zdravé návyky pri výchove detí. Okrem toho rodičom poskytuje aj užitočné odborné vzdelávanie. Škola Briya napríklad pripraví absolventov na to, aby mohli získať vzdelanie ako Registrovaný zdravotnícky asistent (RMA) alebo Asistent pre rozvoj dieťaťa na škole (CDA). Tieto pozície majú minimálne bariéry vstupu a môžu slúžiť ako odrazový mostík pre ďalšie vzdelávanie alebo kariéru. Napríklad aj na samotnej škole Briya, ktorá takto ponúka zamestnanie niektorým jej absolventom.

Škola sa postupne rozrastá, otvorila už štyri pobočky a vzdeláva skoro 1 000 rodičov a žiakov. Okrem vzdelania im poskytuje Briya v spolupráci s blízkym zdravotníckym centrom aj zdravotné a dentálne služby a služby mentálneho zdravia.

Na Slovensku podobné dvojgeneračné vzdelávanie pre rodiny z vylúčených rómskych komunít poskytuje nezisková organizácia Cesta von v rámci programu Omama. V rámci neho navštevujú Omamy domácnosti s malými rómskymi deťmi (0 - 4 roky) a pomáhajú rodičom s starostlivosťou o ne. Pričom samotné Omamy sú vyškolené rómske ženy z vylúčených komunít. Ide o úspešný projekt, ktorý robí extrémne dôležitú prácu. Keď si však rozoberiete jeho

financovanie, zistíte, že funguje vďaka súkromným darom. Verejné financovanie tvorí len veľmi malú časť zdrojov. A to nejde o nejaké systematické zdroje, ale *ad hoc* projekty.

Dalo by sa to aj inak

Prečo by však nemohli byť Omamy a ich lektorky „učiteľkami“ a celý vzdelávací projekt de facto predškolské vzdelávanie a vzdelávanie dospelých, teda „škola“? A prečo by nemohli byť systematicky a udržateľne financovaní z verejných zdrojov, podobne ako sú školy? Jednou z prekážok bude pravdepodobne veľká hŕba paragrafov, vyhlášok a regulácií, definujúcich, čo je „škola“ a kto môže byť považovaný za „učiteľa“. Na Ministerstve školstva si nevedia predstaviť, že by mohli kvalitne vzdelávať aj ľudia bez pedagogickej kvalifikácie. Ale to je presne niečo, čo Omama dokázala a je to dokonca súčasťou ich pridanej hodnoty. Teda že samotní ľudia z komunity vedľa lepšie posunúť potrebné zručnosti ostatným Rómom.

Všetky tieto formálne kritéria a regulácie sú problém, lebo až po ich splnení môžu byť verejné financie použité na financovanie prevádzky a miezd. Toto je však niečo, čo sa môže zmeniť. Stačí prijať reformy, ktoré by systém rozviazali, zjednodušili a zaviedli [autonómne školy](#). V rámci nich by išlo oveľa jednoduchšie rozvinúť program Omama aj do podoby školy. A spolu so systémovými reformami zároveň zaviesť reformu financovania, ktorej cieľom nebude platiť za prevádzku budov a miezd učiteľov, ale za uspokojovanie vzdelávacích potrieb malých detí a mladých ľudí. Vráťane rodičov, ktorí sa spolu vzdelávajú v rámci generlačnej školy.

Takto by bol systém financovania vzdelávania viac spravodlivý – dnes ľuďom zo strednej a vyššej triedy platíme z verejných zdrojov oveľa viac peňazí na ich dlhšie stredoškolské a vysokoškolské vzdelávanie. A zároveň by bol systém aj viac efektívny – takéto vzdelávanie v rómskych komunitách má potenciál priniesť dlhodobé vysoké benefity vo forme prerušenia generlačnej chudoby.

Toto sú, mimochodom, inštitucionálne podmienky, v ktorých vznikla aj spomínaná škola Briya. Fungujúca charterová legislatíva a spravodlivé financovanie potrieb detí a rodičov. A toto sú podmienky, ktoré by umožnili vznik podobných škôl aj u nás, alebo rozšírenie programu Omama. Umožniť vznik neznamena, že sa tak aj automaticky stane. Keď však nevytvoríme ani podmienky, tak si môžeme byť istí, že podobné projekty sa budú zakladať a rozširovať len veľmi ťažko a pomaly.

Viac o téme, ako riešiť tento problém bez potreby reformovať celé školstvo, a ako by mala vyzeráť nová verejná politika sa dočítate v našej publikácii: [Ako prelomiť laby v školstve](#).

SME, 3.4. 2023

Kauza Zolgensma

Martin Vlachynský

Na Slovensku nie je asi známejší inovatívny liek, ako Onasemnogene abeparvovec, ktorý je komerčne označovaný ako Zolgensma. Verejnosť fascinuje nielen možnosťou zlepšiť stav maličkých detí trpiacich smrteľnou spinálnou muskulárnou atrofiou (SMA), ale aj oficiálnou cenovkou 2 milióny eur za jednu kúru, ktorá z neho svojho času robila najdrahší liek sveta.

Najčerstvejšie si pozornosť vyslúžil v polovici marca, keď prišlo k prelomovému rozhodnutiu slovenského súdu, že zdravotná poisťovňa musí tento liek na výnimku preplatiť konkrétnemu pacientovi.

Zolgensma nie je kategorizovaný liek na liečbu SMA na Slovensku. Kategorizovaný – teda štandardne preplácaný – liek existuje. Volá sa Spinraza a takisto sa jedná o vysoko inovatívny liek, schválený v USA v decembri 2016. Na rozdiel od Zolgensmy však nesľubuje potenciál zastavenia progresu choroby, len jeho spomalenie. Musí sa podávať opakovane a komplikovane priamo do chrbticeového kanálu. Nečudo, že rodičia pacientov žiadajú Zolgensmu.

Poisťovne by podľa pravidiel mali preplácať štandardnú liečbu, teda Spinrazu. Jedná sa však o silne medializovaný a spolitizovaný tému. Poisťovne sa krúti, niekedy výnimku podpíšu, niekedy nie. Ako neprávnik predpokladám, že práve tento dvojaký prístup vadil súdu a rozhodol o preplatení.

Prečo to nie je jednoduché

Zolgensma stojí oficiálne 2 milióny eur. Dávka Spinrazy má u nás úhradu 76 500 eur. Lenže – pri liečbe Spinrazou sa v prvý rok podáva 6 dávok a každý ďalší rok 3. Náklady na Spinrazu sa s rokmi liečby postupne približujú k nákladom na Zolgensmu.

Zolgensma sa zdá ako jasná voľba. Lenže, zadržte svoje kone! Je tu jeden veľký problém, ktorý v televíznych reportážach nezaznie. Tam sú nové lieky predstavované ako zázračné lektvary, zachraňujúce život. Tak to ale vôbec nefunguje. Účinnosť nových biologických liekov je minimálne v prvých rokoch ich existencie veľmi otázná.

Štandardne sa lieky skúšajú v niekoľkých fázach – na modeloch, na zdravých ľuďoch a až finálne na chorých. Klinické skúšanie je dvojramenné. To znamená, že časť pacientov dostáva liek a časť placebo. Výsledky sa následne porovnávajú.

Avšak Zolgensma bolo udelené povolenie na vstup na európsky trh na základe otvoreného, jednoramenného klinického skúšania, t. j. bez zaslepenia alebo randomizácie, ktorého sa zúčastnilo celkovo 22 asymptomatických účastníkov mladších ako šesť mesiacov a so špecifickým genetickým profilom. Teda žiadne placebo a strašne málo pacientov.

Fušírina? Vôbec! Veľa biologických liekov sa inak testovať nedá. Nemôžete ich podať zdravým pacientom. Konkrétne Zolgensma je génová terapia, ktorú nemôžete podať len tak na skúšku zdravým jedincom. Zároveň vhodných pacientov s SMA je veľmi málo, nemôžete mať skupinu 1000 pacientov na testovanie. Po tretie, SMA má rôznorodý a postupný progres. Potrebujete časový odstup, aby ste mohli povedať, že liečba „niečo“ s pacientom spravila.

To platí aj pre mnohé iné inovatívne lieky. Predstavujú zásadný pokrok vo vede, no ich efekt na diagnózu nie je zďaleka vždy „záračný“. Napríklad v rokoch 2009 - 2013 Európska lieková agentúra povolila použitie 48 nových onkologických liekov na 68 indikácií. V čase schválenia vykazovalo ich použitie predĺženie prežívania pacienta pri tretine indikácii (24 zo 68). Toto predĺženie života sa pohybovalo od 1 mesiaca po 5,8 mesiaca, mediánová hodnota bola 2,7 mesiaca. Zjednodušene – tie nové onkologické lieky, ktoré mali preukázaný efekt na dobu prežitia, pridali pacientom zhruba 80 dní života. Často s obrovskou cenovkou.

Ak som vám pokazil náladu, teraz ju vylepším. Zhodou okolností publikoval Novartis tri dni po rozhodnutí slovenského súdu priebežné výsledky Zolgensmy po 7,5 rokoch. Laickým okom vyzerajú veľmi dobre. Je teda dobrá šanca, že v tomto prípade sa nekupuje len ilúzia.

Solidarita koho s kým

Pri financovaní liekov musíme pozerieť na dva rozmery. Prvý rozmer je celková kapacita systému ufinancovať takúto liečbu. Áno, Zolgensma stojí 2 milióny eur pred zľavou. No počet pacientov sa pohybuje v jednotkách detí ročne. Ak vďaka tomu príde k nahradeniu liečby tiež nie najlacnejšou Spinrazou, bavíme sa o dopade na rozpočet v možno vo vyšších jednotkách miliónov eur ročne.

Lenže liekov s cenovkou v rádoch desiatok, či dokonca stoviek tisíc eur sa chystajú na trh tucty. Mnohé z nich nie sú jednorazová liečba, ale opakovaná. Na obrázku vidíte náhodne vybraných 11 liekov z 50, ktoré v roku 2021 schválila

americká FDA, a mňou dogooglenú orientačnú cenu týchto liekov. Desiatky až stovky tisíc dolárov sú štandard.

Najdrahším liekom na svete dnes už nie je Zolgensma, ale Hemgenix na liečbu hemofílie B s cenou 3,5 milióna dolárov. Na Slovensku by to malo byť 82 pacientov. Vynásobte si to sami. A to ešte nie sme pri liekoch ako kontroverzný Aduhelm (50 000 dolárov na rok do konca života) na liečbu desiatok tisíc pacientov s Alzheimerom. Ak by sme chceli v blízkej budúcnosti všetkým pacientom zaplatiť najnovšiu liečbu v pultových cenách týchto liekov, potrebovali by sme do rozpočtu pridať nie milióny, ale miliardy eur.

Okrem finančnej kapacity systému je tu aj otázka medzipacientskej prioritizácie. Ako upozornil Martin Smatana, štát nedávno určil zdravotným poisťovniám strop na výdavky na výnimky. Ak niekto dostane výnimku na liek za 2 milióny, niekto iný túto výnimku tým pádom nedostane. A nejde len o lieky, ale o akékoľvek iné zdravotnícke výdavky. Delenie každého rozpočtu je hra s nulovým súčtom.

Stále sa však bavíme aspoň o lieku, ktorý je potenciálne život meniaci. No ako sme ukázali, niektoré inovatívne lieky len život predlžujú, často len o mesiace. Americký onkológ Vinay Prasad v nedávnom rozhovore prišiel so zaujímavým mentálnym cvičením. Predstavte si, že by ste mali na výber preplatenie lieku za niekoľko sto tisíc eur, ktorý vám predĺži život o 6 mesiacov. Alebo by ste miesto toho lieku dostali vyplatenú jeho hodnotu v hotovosti. Žili by ste o niečo kratšie, no mohli by ste si zaplatiť kvalitnú operáciu, či pomôcť rodine zvládnuť vašu smrť finančne. Bola by vaša voľba v takom prípade jednoznačne pre liek?

Ako sa z toho vymotať

Nové lieky napriek všetkému napísanému znamenajú dve veci: nádej a pokrok. No s príchodom drahejšie biologickej liečby sa doterajšia lieková politika vo svete dostáva do slepej uličky. Supermarktový model platenia za lieky je nevyhovujúci. Potrebne budú modely úhrad, ktoré budú zdieľať riziko nízkej účinnosti lieku, spoločné nákupy liekov, ale ideálne aj zmeny patentového práva či väčšia variabilita v klinickom skúšaní.

Problematike inovatívnych liekov sme sa venovali intenzívnejšie napríklad v publikáciách

- [Zázračné lieky: ako ich zaplatiť a neskrachovať](#)
- [Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie](#)

či v knihe Kataríny Fedorovej [Inovatívne lieky - právne a etické otázky](#).

ozdravme.sk, 28.3. 2023

Prehľad najdôležitejších tém pre vás tiež každý týždeň pripravujeme v newsletteri **Týždeň s INESS**

TÝŽDEŇ S INESS

Ak chcete aj vy dostávať stručný týždenný prehľad našich reakcií na aktuálne témy, [kliknite sem](#). Následne si podľa jednoduchých inštrukcií aktualizujte svoje preferencie v odbere našich emailov. Alebo nám len napíšte na barbora.tomlyova@iness.sk a my vás do zoznamu zaradíme sami. Samozrejmosťou je aj jednoduché odhlásenie v prípade, že vás náš newsletter nechytí za srdce.

Nové publikácie

Servisné poukážky: Nástroj, ktorý nefunguje

V roku 2018 vstúpil do účinnosti zákon o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch. Opätovne sa tak vzkriesila idea sociálnych podnikov, ktoré fungovali aj pár rokov od roku 2008, ale po viacerých problémoch boli zrušené. Zámerom zákona o sociálnej ekonomike a sociálnych podnikoch bolo vytvoriť podmienky pre súkromné organizácie, pre ktoré bude charakteristické, že budú sledovať iné ciele, ako je zisk. Ich cieľom malo byť, že budú poskytovať tovary a služby buď svojím členom, alebo širšiemu spoločenstvu. Jedným z nástrojov na podporu takéhoto podnikania sú servisné poukážky, ktorých účelom je podpora dopytu po službách zo sociálnych podnikov.

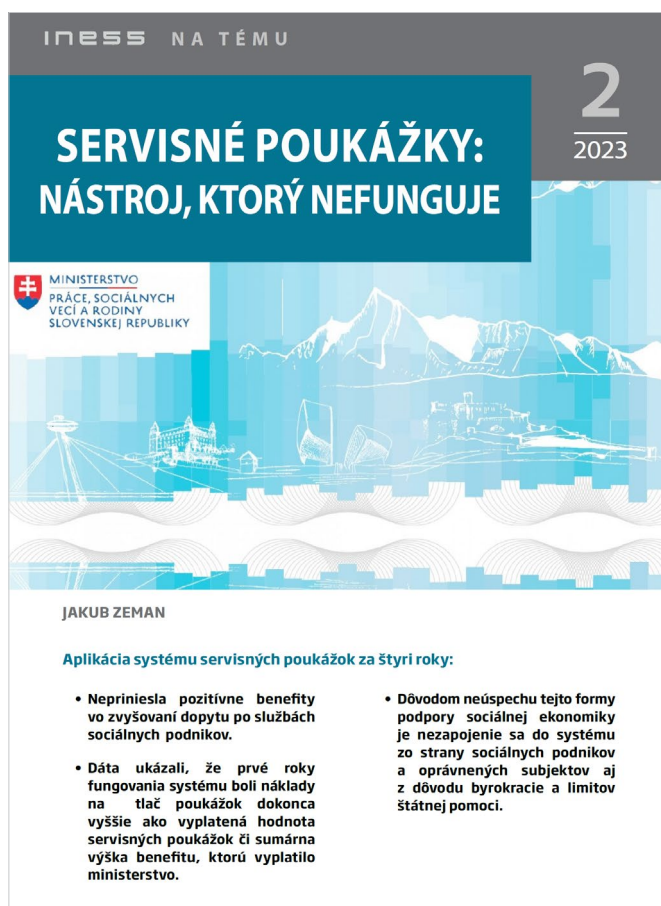
Ako sa uplatnilo používanie servisných poukážok v praxi?

Pozreli sme sa, ako po 4 rokoch tento systém funguje a dospeli sme v publikácii **Servisné poukážky, nástroj ktorý nefunguje** k nasledujúcim záverom:

Aplikácia systému servisných poukážok za štyri roky:

- Neprinesla pozitívne benefity vo zvyšovaní dopytu po službách sociálnych podnikov.
- Dáta ukázali, že prvé roky fungovania systému boli náklady na tlač poukážok dokonca vyššie ako vyplatená hodnota servisných poukážok či sumárna výška benefitu, ktorú vyplatilo ministerstvo.
- Aj v roku 2022 bolo takmer 90% poukážok na daný rok nevyužitých a zlikvidovaných.
- Dôvodom neúspechu tejto formy podpory sociálnej ekonomiky je nezapojenie sa do systému zo strany sociálnych podnikov a oprávnených subjektov z dôvodu dodatočnej byrokracie či limitov štátnej pomoci.
- Z dôvodu doterajšej neefektívnosti tohto programu na podporu dopytu by sa mala pozastaviť účinnosť tohto nástroja s cieľom zabrániť ďalšiemu plytvaniu. Ministerstvo by malo prehodnotiť významnosť podpory dopytu a prípadný alternatívny návrh by malo podložiť analýzou, v ktorej by zdôvodnilo jej predpokladanú účinnosť.

Celú publikáciu **Servisné poukážky: Nástroj, ktorý nefunguje** aj so zaujímavými údajmi o nákladoch a využívaní sociálnych poukážok si môžete [stiahnuť a prečítať ako PDF na našom webe tu](#).

Chcem podporiť INESS

Aj vy môžete prispieť k slobodnejšej a vzdelanejšej spoločnosti na Slovensku. Podporte naše aktivity, a my budeme môcť pracovať o to intenzívnejšie.

Ďakujeme, každú vašu podporu si veľmi vážime.

Podujatia

Free Market Road Show 2023: Energetická kríza - čo nás čaká v najbližších rokoch?

V stredu, 26. apríla organizoval INESS v spolupráci s rakúskym Austrian Economics Center **Free Market Road Show**, každoročnú odbornú medzinárodnú konferenciu. Bolo nám čťou privítať domácich aj zahraničných rečníkov a rovnako tak takmer 90 hostí v sále Pálffyho paláca v Bratislave, z ktorých mnohí boli takisto odborníkmi v sektore. Témou bola **Energetická kríza** a otázka **čo nás čaká v najbližších rokoch**.

V dvoch paneloch predniesli svoje príspevky rečníci, ktorí predstavili pohľad na energetické výzvy, odhady, predikcie a analýzy, a to zo všetkých dôležitých pozícií pre energetickú oblasť - zástupcovia dodávateľov, podnikateľov, ministerstva aj Európskej komisie a o zahraničné vhlady do problematiky sa podelili 2 špeciálni hostia: **Ron Manners** (Mannwest Group Pty Ltd) z Austrálie a **John Chisholm** (John Chisholm Ventures) z USA.

Za veľmi hodnotné príspevky do diskusie ďakujeme všetkým rečníkom, ktorými okrem už spomínaných zahraničných hostí boli: **Michal Lesay** (CEO Zinkovo), **Miroslav Kíral'varga** (viceprezident US Steel), **Peter Gerhart** (štátny tajomník Ministerstva hospodárstva SR), **Anton Molnár** (hovorca Slovnafu), **Matej Stračiak** (riaditeľ riadenia rizík a interného auditu Slovenské elektrárne), **Peter Kučera** (člen predstavenstva a riaditeľ divízie obchodu SPP), **Zdeněk Čech** (Vedúci sekcie ekonomických analýz, Zastúpenie EK na Slovensku) a **Peter Dovhun** (generálny riaditeľ, Slovenská elektrizačná prenosová sústava). Svojou prezentáciou prispel aj **Radovan Ďurana**, ktorý zároveň konferenciu moderoval.

Tu by sme radi vyzdvihli **2 dôležité výstupy**, ktoré konferencia priniesla. **Z pohľadu podnikateľov** boli zdôraznené **riziká vyplývajúce z pretrvávajúcich vysokých cien energií** ako aj **obavy z nedostatku energií v súvislosti s plánovanou elektrifikáciou**. Dodávateľia zas prognostovali, že **súčasná cena energií budú skôr stagnovať, ako klesať**.

Veríme, že vám príspevky rečníkov priniesli nové informácie, odpovede na doteraz nezodpovedané otázky či otvorili priestor pre ďalšie diskusie.

Mimoriadna vďaka patrí vynikajúcim profesionálnym tlmočníkom Radomírovi Masarykovi a Marekovi Trávníčkovi, ktorých výkon špeciálne ocenili naši zahraniční hostia.

Vám všetkým, našim milým hosťom, ešte raz ďakujeme za vaše príspevky do diskusie a príjemnú náladu, ktorú vďaka vám bolo na Free Market Road Show opäť cítiť.

Tešíme sa na vaše komentáre a rovnako na ďalšie stretnutie pri ďalšej príležitosti!

Viac o konferencii si môžete [prečítať na našom webe](#) či [sociálnych sieťach](#), kde nájdete aj fotografie z podujatia a čoskoro tu zverejníme aj **video-záznam** celej konferencie, ktorý potom tiež nájdete na našom [YouTube kanáli INESS](#).

Expertné podujatie: Rozpočtovanie v zdravotníctve

V mnohých vyspelých štátoch sa v zdravotníctve stretávajú trhové prvky (súkromní poskytovatelia, voľná cenotvorba, zmluvná sloboda) s centrálnym plánovaním (riadený rozsah ponuky, cenové regulácie, rozpočtovanie tržieb).

Výsledkom sú často disbalancie s neželanými sprievodnými efektami, ako sú rozsiahle zmeny rozpočtu počas roka, neexistencia strednodobého plánovania, nesystémové oddľžovanie, či generovanie otvorených aj skrytých dlhov.

Preto v stredu 26. apríla 2023 usporiadal INESS expertné podujatie pod názvom Rozpočtovanie v zdravotníctve. Hlavným hosťom tohto podujatia bol **Prof. Dr. Patrick Jeurissen**, svetový expert na fiškálne udržateľné zdravotné systémy pôsobiaci v Radboud University Medical Center a na holandskom ministerstve zdravotníctva.

Ďalšími hosťami boli **Henrieta Tulejová** z Advance Healthcare Management Institute, ktorá predstavila skúsenosti z Českej republiky a **Adam Marek** z ÚHP ako zástupca Slovenska. Moderátorom podujatia bol **Martin Vlachynský** z INESS. V hľadisku sa zišlo **viac ako 40 reprezentantov zdravotníckeho sektora**. Úvodným príhovorom nás poctila **Henriette van Notten**, Deputy Head of Mission Veľvyslanectva Holandského kráľovstva na Slovensku.

Hosti vo svojich prezentáciách vysvetľovali najmä funkčnosť rôznych nástrojov na kontrolu rastu zdravotníckych výdavkov, spôsob tvorby rozpočtu v jednotlivých štátoch, fungovanie rezerv či cenotvorby. Okrem prednášok bola prínosom aj následná bohatá diskusia s divákmi.

Prezentačné slajdy profesora Jeurissena sú [dostupné tu](#). Prezentácia Henriety Tulejovej je [dostupná tu](#).

S profesorom Jeurissenom sme pripravili aj rozhovor v rámci našej série podcastov Na Vršku. Môžete si ho [pozrieť na YouTube tu](#), alebo [vypočuť na podcastových platformách tu](#). Rozhovor je v angličtine bez prekladu.

Podujatie sa uskutočnilo pod záštitou Veľvyslanectva Holandského kráľovstva na Slovensku.

INESS na konferencii Zväzu pestovateľov kukurice

V stredu, 19.4.2023 sa v Nitre konala konferencia Zväzu pestovateľov kukurice na tému: Zostane kukurica na Slovensku perspektívnou plodinou?

Radovan Ďurana vystúpil na konferencii so svojím príspevkom, v ktorom sa venoval téme budúcnosti cien energií v Európe.

INESS na kongrese Samoška 2023 v Košiciach

V košickom hoteli Double Tree sa 23. marca 2023 uskutočnil pravidelný kongres maloobchodu Samoška.

Ako hosť prijal pozvanie aj analytik INESS **Martin Vlachynský**. Vo svojej prednáške sa zamerával na stav globálnej ekonomiky, najmä v súvislosti s pokračujúcou infláciou.

Vlogy a podcasty

Na Vršku #118 - O holandskom zdravotníctve s profesorom Jeurissenom

V apríli 2023 prijal naše pozvanie #navrsku **profesor doktor Patrick Jeurissen** z Radboud university medical center v holandskom Nijmegene. Patrick je popredným svetovým expertom na finančne udržateľné zdravotníctvo. A presne na túto tému sme sa spolu bavili (rozhovor je v angličtine).

Ak predvolebné šafárenie neskončí, politici hazardujú s gréckou cestou

V rozhovore pre **Aktuality Nahlas** sa redaktor Jaroslav Barborák pýtal **Radovana Ďuranu** na perspektívy verejných financií, a teda štátnej kasy v predvolebnom politickom ťažení. Rozhovor s naším analytikom začína v piatej minúte tohto podcastu (ako pri iných vlogoch a podcastoch otvoríte kliknutím na obrázok).

Štát sa podľa analytika nezaujíma o žiakov so zlými výsledkami, pomôcť môžu autonómne školy

Prečo nepomôže ani ich tohtoročné zvyšovanie? Pomôže s tým miliardový plán obnovy? Pomôže nové kurikulum? Ako je možné, že podľa analytikov máme na Slovensku 50 škôl, v ktorých väčšina z ich 20-tisíc žiakov nedosiahne po skončení ani len základnú úroveň gramotnosti? Ako to zmeniť?

Braňo Závodský sa vo svojej relácii **Rádia Express** rozprával s analytikom INESS Róbertom Chovanculiakom.

Na päťdesiatich základných školách na Slovensku sa žiaci nenaučia čítať, písať ani počítať

Na Slovensku je momentálne 50 škôl, kde sa vzdeláva 20-tisíc detí, z ktorých väčšina po ich absolvovaní nezíska ani základnú úroveň gramotnosti. Nevedia čítať, písať, ani počítať. Na tieto závery poukazujú ekonomickí analytici z INESS v publikácii „[Ako prelomiť ľady v školstve](#)“. Aké majú riešenia? Vypočujte si rozhovor Šimona Jeseňáka s Róbertom Chovanculiakom pre TREND.

INESS do UCHA #38: Prečo sa priaznivci Degrowth mýlia

Degrowth nie je nová téma. Už koncom 19. storočia sa britský filozof a ekonóm John Stewart Mill pýtal, či je ekonomický rast podmienkou ľudského šťastia. Pre väčšinu ľudí áno. Výnimky sú však časté a sú úplne v poriadku. Aj ekonómia uznáva, že existujú rôzne formy úžitku. Jednoduchý, ale pokojný život s rodinou na lazoch môže mať pre niekoho hodnotu vily na Slavíne. Problém je, že priaznivci hnutia Degrowth chcú „nerast“ nielen pre seba, ale pre všetkých. To je zlé minimálne z troch dôvodov. Aké to sú? Vypočujte si komentár Martina Vlachynského ako #INESSdoUCHA.

INESS do UCHA #37: Minuli 173 miliónov na vzdelávanie Rómov. Bez výsledku

Zlé plánovanie, neurčité ciele, neexistujúci vlastníci procesov, chaotické riadenie, absentujúce dáta, náhodná implementácia, neudržateľné financovanie, len formálne monitorovanie a potemkinovské vyhodnotenie. Toto je absolútne zlyhanie štátu. A takto nejako štát riadil naplnenie stratégie SR v oblasti vzdelávania Rómov v rokoch 2016 - 2020.

Toto nie je prvá, ani posledná tragédia slovenského školstva. No dá sa to aj inak. Ako? Vypočujte si komentár Róberta Chovanculiaka, kde sa dozviete viac o tom, čo sa dialo v minulosti a ako by to mohlo vyzeráť v budúcnosti – napríklad vďaka umožneniu vzniku autonómnych škôl.

Aj na týchto miestach vám pravidelne prinášame novinky zo sveta verejných výdavkov - ktorého ilustračnou vlajkovou loďou je plagát [Vesmír verejných výdavkov](#), ktorého **verziu pre rok 2022** nájdete nižšie, a už teraz pre vás chystáme nové vydanie pre rok 2023.

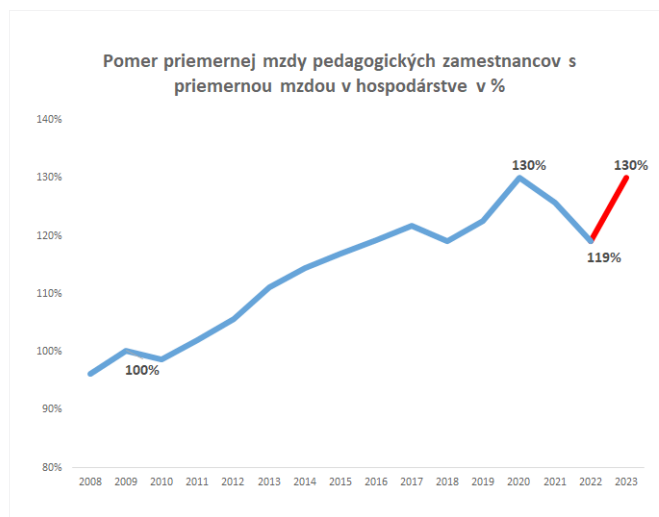
Výber pre tento mesiac:

Diskusia o mzdách vo verejnom sektore treba vždy zasadiť do kontextu. Ešte v roku 2012 sľúbil vtedajší minister školstva Čaplovič učiteľom, že ich mzdy sa dostanú v najbližších rokoch na 1,2-násobok priemernej mzdy v hospodárstve. Podarilo sa to trochu neskôr, ale rast sa tam nezastavil.

V roku 2020 boli mzdy učiteľov 130 % priemernej mzdy. Toto je hranica, ktorú podľa očakávaní dosiahneme aj tento rok. A je to zároveň hranica, o ktorej sa momentálne diskutuje v českom parlamente.

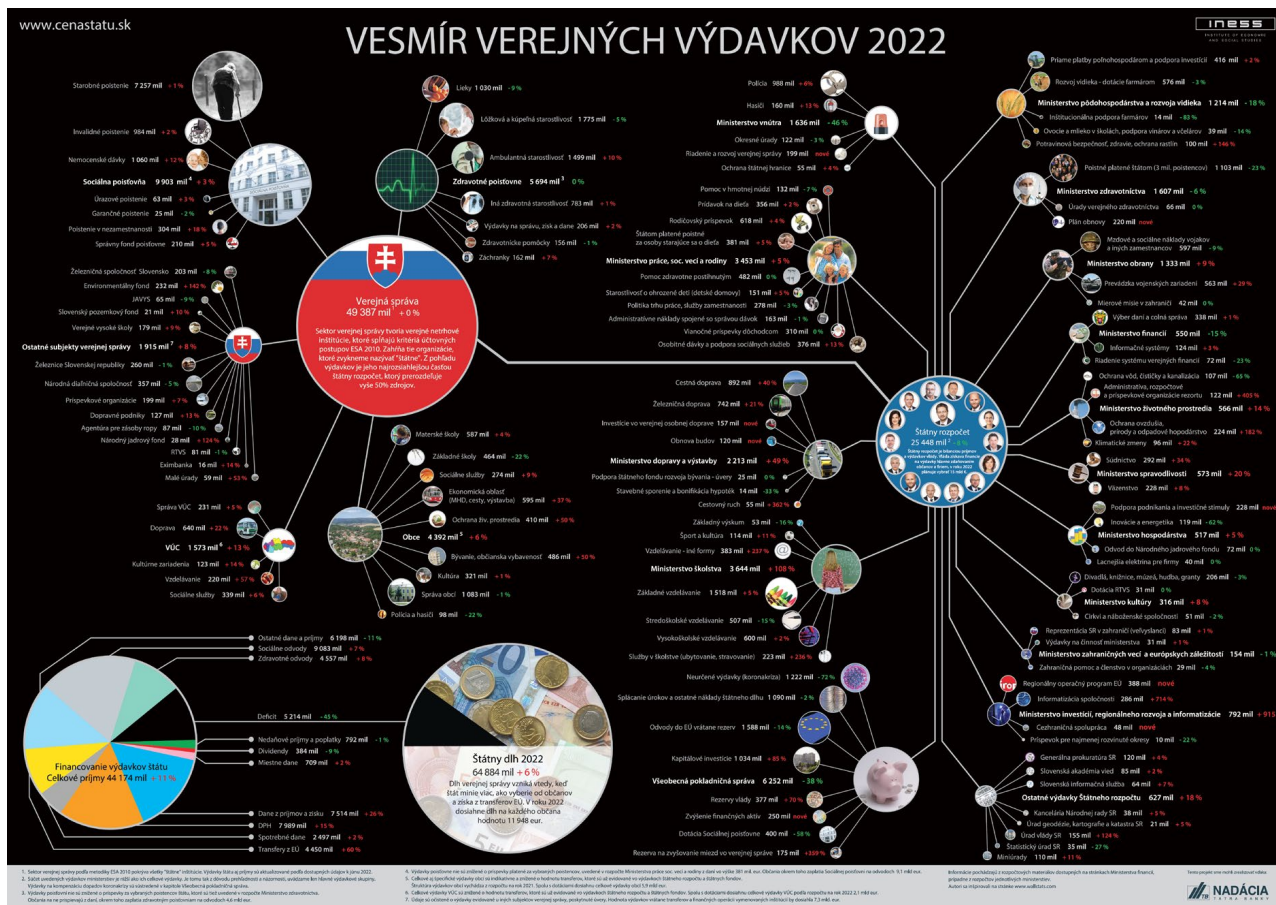
Je čas prestať riešiť plošné platy a zamerať diskusiu na skutočné problémy: odmeňovanie začínajúcich učiteľov v drahých regiónoch, ktorí učia predmety ako informatika, matematika alebo cudzie jazyky. Nehovoriac o lepšom odmeňovaní kvalitných učiteľov.

Viac o problematike miezd v školstve sme písali v publikácii:
[S trizvou hlavou o mzdách učiteľov.](#)

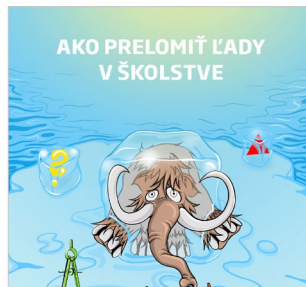
Ak na Vašej škole ešte Vesmír nemáte, ozvite sa nám e-mailom na radovan.durana@iness.sk.

Takisto dávame do pozornosti prednášky Ceny štátu, ktoré pravidelne na stredných školách robíme.
V prípade záujmu sa nám ozvite na rovnaký e-mail: radovan.durana@iness.sk.

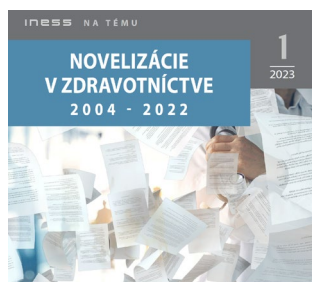

V roku 2018 bola vzkriesená myšlienka o sociálnych podnikoch, ktoré budú sledovať iné ciele, ako je zisk. Ich cieľom malo byť, že budú poskytovať tovary a služby buď svojim členom, alebo širšiemu spoločenstvu. A tak vznikli servisné poukážky. Ako sa idey darí? Pozreli sme sa, ako po 4 rokoch tento systém funguje.

V publikácii **Ako prelomiť l'ady v školstve** predstavujeme príklady najlepších politík zo zahraničnej praxe, ktoré dokázali zlepšiť výsledky vzdelávania detí zo znevýhodneného prostredia. Akademický výskum opakovane ukazuje, že najlepšie výsledky prináša možnosť zakladať tzv. charterové resp. autonómne školy.

Je v poriadku zmeniť alebo odstrániť zlé zákony, a aj tie dobré je potrebné z času na čas aktualizovať. Ak sa však zákony menia príliš rýchlo, vytvára to značné náklady. V publikácii **Novelizácie v zdravotníctve** sme spočítali novelizácie 11 hlavných zdravotníckych zákonov v období 2004-2022. V tomto období sa dokopy zmenili až 603-krát.

Aj verejné zdravotníctvo by malo pracovať s prioritami. Čo má väčšiu prioritu? Finančná alebo geografická dostupnosť? Kvalita alebo kvantita? Čo by malo byť jednoznačne zadarmo a naopak, za čo si je slovenský pacient-poistenec-spotrebiteľ ochotný priplatiť? Publikácia predstavuje výsledky prieskumu a ich analýzu.

V publikácii **Večný súboj ideológie a expertízy** sa zamyšľame nad fenoménom ideológie a expertízy v kontexte zdravotníctva. V prvej časti text z filozofického hľadiska stručne analyzuje vzťah medzi týmito konceptami v politickom rozhodovaní. V druhej časti je potom tento teoretický rámec aplikovaný na tri konkrétne príklady.

Existujú nové a účinné lieky, o ktorých ľudia vedia a chcú ich, avšak nachádzanie zdrojov na ich úhradu sa stáva čoraz náročnejším. Relevantnou sa tak stáva diskusia o nových spôsoboch platby za tieto nové lieky. V hradení liekov a terapií sa postupne objavujú nové teoretické prístupy, ktoré sa postupne prenášajú aj do praxe.

INESS knihy

Kniha **Zlé peniaze** od Juraja Karpiša hľadá príčiny a opisuje priebeh krízy. Je písaná pre verejnosť s cieľom vysvetliť krízové ekonomické javy alternatívnym spôsobom. Súčasťou „sprievodcu krízou“ je popis dosahov krízy na životy bežných ľudí a príklady, ako sa s nimi dá vyrovnávať. Tento bestseller si môžete zakúpiť cez stránku zlepeniaze.eu, prípadne vo vašom kníhkupectve.

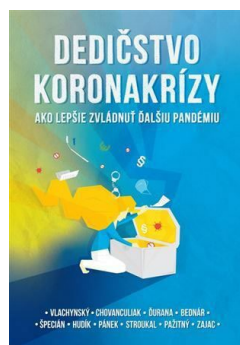

Kniha **Pokrok bez povolenia** od Róberta Chovanculiaka je kompletný sprievodca svetom, kde Airbnb oživuje mŕtvy kapitál a konkuruje štátu v tvorbe regulácií, kde Kickstarter nahrádza vyberanie daní a pomáha financovať verejné služby a kde Bitcoin umožňuje budovať paralelnú spoločnosť, v ktorej neexistujú „vedúci“ a všetci máme kľúče od miešačky.

pokrokbezpovolenia.sk

Žiaden ekonomický model nedokáže zabezpečiť, aby každý občan krajiny jazdil na Rolls-Royce, hoci ho dokážeme vyrobiť. To platí aj v zdravotníctve. Množstvo finančných zdrojov v systéme je v každom časovom bode dané. „Niečo“ musí rozhodnúť o tom, ako budú tieto zdroje rozdelené. Touto témou sa zaoberá vo svojej knihe **Inovatívne lieky - právne a etické otázky** Katarína Fedorová.

INESS spojil 10 autorov zo Slovenska a Česka, aby poskytli svoj pohľad na zaujímavé ekonomické a spoločenské aspekty krízy spojenjej s pandémiou koronavírusu. V knihe **Dedičstvo koronakrízy** sa napríklad dozvieme, ako zlepšiť proces schvaľovania liekov, krotiť domýšľavých expertov, lepšie nakupovať vakcíny, vytvárať paralelné spoločnosti, pracovať cez internet, využívať trh a podnikateľov v boji s vírusom, alebo nezneužívať centrálnu banku.

Všetky publikácie a Policy Notes si môžete zdarma stiahnuť na stránke iness.sk v sekcii Publikácie.

Knihy je možné zakúpiť osobne v kancelárii INESS (okrem e-knží) alebo na dobierku objednávkou cez sekciu Knihy na stránke iness.sk.